"यत्र नार्यपच्यवमुपच्यवञ्च शिक्षते" इति ऋ० १,२८,३ "अपच्यवं शालायानिर्गममिति" भा० । अप--च्यु--क्षरणे, अप् । अपक्षरणे । [क्षरिते च ।

अपच्युत त्रि० अप+च्यु-कर्त्तरि क्त । अपक्षयप्राप्ते नष्टप्राये-

अपजगुराण त्रि० अप+गृ-यङ् लक्-ताच्छील्ये चानश् । आच्छादनादिमोचनशीले "जिगर्त्तिमिन्द्रो अपजगुराण" इति ऋ० ५,२९,४, ।

अपञ्चीकृत त्रि० अपञ्चात्मकः पञ्चात्मकः कृतः न०त० । पञ्चात्मकतामनासादिते सूक्ष्मभूते, पञ्चीकारप्रकारस्तु पञ्चीकरणशब्दे वक्ष्यते "पञ्चप्राणमनोबुद्धिदशेन्द्रियसमन्वितम् अपञ्चीकृतभूतोत्थं सूक्ष्माङ्गं भोगसाधनमिति" वेदा० प० ।

अपजय पु० अप+जि-भावे अच । पराजये ।

अपटान्तर त्रि० पटेन तिरस्करिण्या अन्तरमत्र न०त० । अव्यवहिते, आसन्ने, संसक्ते च । अपटान्तरमित्यप्यत्रैवार्थे ।

अपटी स्त्री अल्पः पटः पटी न०त० । (कानात्) इति ख्याते काण्डपटे वस्त्रप्रावरणे स च "दूष्याधोलम्बिवायुसञ्चारार्थः पटभेद" इति मल्लिनाथः ।

अपटीक त्रि० नास्ति पटी यस्य कप् । प्रावरणपटशून्ये, अपगता टीकाव्याख्यान्योयस्य । टीकाज्ञानशून्ये, "अपटीकोजडोमाषे भृशं जाड्येन ताड्यते" इत्युद्भटः ।

अपटीक्षेप पु० अपट्याः काण्डपटस्य क्षेपः । प्रावरणपटक्षेपे । नाट्ये हि प्रावरणपटे अनैपथात्रिभ्ये एव पात्रप्रवेशोऽभिनयसम्प्रदायस्तमुल्लङ्घ्य पात्रेण यत्र काण्डपटं स्वयं क्षिप्त्वा प्रविश्यते तेन चाकस्मिकत्वं तत्प्रवेशस्य गम्यते । एतत्प्रयोगश्च भूरिशो नाटकेषु ।

अपटु त्रि० पटुर्दक्षः न०त० । रोगिणि, दक्षतारहिते, कार्य्याक्षमे, दक्षताविरोधिमन्दत्वे च । भावे त्व अपटुत्वम् । अपाटवे । तल् । अपटुताप्यत्रैव त्वान्तं न०तत्वन्तं स्त्री । गुणवचनत्वात् इमनिच् । अपटिमा तत्रैव पु० ।

अपण्य त्रि० न पण्यः विक्रेयः अप्राशस्त्ये न०त० । सूत्रादिनिषिद्धविक्रये पदार्थे । प्रायश्चित्तसंहितानि अपण्यानि च प्रायश्चित्तविवेके दर्शितानि यथा

विष्णुः । लशुनस्वरङ्गरत्नगुडगन्धमधुरसोर्णाविक्रयी त्रिरात्रमुपवसेत् । रङ्गः सिन्दूरतुत्थादि । एतत् सकृद्विक्रये पैठीनसिः । "तथाऽविक्रेयाणि ब्राह्मणस्य लवणं पक्वान्नं मधुरक्षीरं दधि घृतमुदकं सर्व्वगन्धोलाक्षारक्षवासो गुडस्तैलं धान्यपण्यानामेकशफाः केशिनः । सर्व्वे चारण्याः पशवोविद्यापूर्त्तमिदं गावः शङ्खचोर्णा चेति विक्रयेण तेषामेकैकस्मिन् प्राजापत्यञ्चरेत्" । तथाच्यवनः "दधिमधुक्षिप्तसर्पिःपक्वान्नतिलतक्रक्षीरसर्षपतिलाक्षनीलीकौषेयशाकोलाक्षारलवणविक्रये प्राजापत्यञ्चरेत् । एतच्चाभ्यासविषयं तत्र धेनुरेका दातव्या । हारीतः । "लाक्षालवणमांसतैलक्षीरदधिघृततक्रगन्धचर्म्मरक्तवाससामेकतमविक्रये चान्द्रायणम्" तथा शातातपः । "आममांससुरासोमलाक्षालवणसर्पिषाम् । विक्रये सर्व्वपण्यानां द्विजश्चान्द्रायणञ्चरेत्" । एतच्चात्यन्ताभ्यासे चान्द्रायणे चाष्टधेनवः । भविष्यपुराणे । "गुडं तिलांस्तथा नीलीं कोशगोधूमकन्यकाः । विक्रये ब्राह्मणोऽपाञ्च कृच्छ्रं सान्तपनञ्चरेत्" । एतद्वारत्रयाभ्यासे सान्तपने धेनुद्वयम् । हारीतः "अयोऽश्मिकोशिकेगरिणाञ्च धेन्वनडुद्वयमगस्त्यविस्तविक्रये तप्तकृच्छ्रविधिः । हिङ्गुगुग्गुलुरसमर्जरसहरितालमनःशिलाञ्जनगैरिकक्षारलवणमणिमौक्तिकप्रवालटङ्कणखर्जूरिकाशङ्खचेलुकैणवस्त्रमयविक्रये च । आरामतडागोदपानपुष्करिणीपूर्त्तसुहृद्विक्रयेषु त्रिषवणस्नाय्यधःशायी चतुर्थकालभुक् संवत्सरेण पूतोभवतीति" । आरामादिनिखिलविक्रये हेतुरदितिधर्म्मप्रदीपः । तथा "हीनोन्मानमापनसङ्कर सङ्कीर्णविक्रये च" । अत्र च कामाकामसकृदभ्यासामेलयावैषम्यदोषः समर्थनीयः । हीनमानोन्मानमापनं तुलादीनाङ्करसङ्कीर्णत्वं द्रव्यस्याद्रव्येण । विष्णुः "प्राणिभूपुष्पसोमविक्रयी तप्तकृच्छ्रं कुर्य्यात् । औषधिपुष्पमूलचर्म्मबिल्वतुषकार्पासकोशभस्मास्थिगोरसपिण्याकतिलतैलविक्रयी प्राजापत्यम्" । विल्वः पाचितवंशादिनिर्म्मितः । तथा "लोम जतुमधुक्षिष्टशङ्खशुक्तिपुपीशकक्षणलोहोदुम्बरखड्गपात्रविक्रयी महासान्तपनम्" । लोम्ना चर्म्मविकारः वरूडेति यस्य पर्य्यायः । महासान्तपने धेनुद्वयम्, समन्तुः "देवर्षिसोमचैत्यप्राचीपत्यकूपोदपानतडागानां विक्रये कृच्छ्रद्वयम् । घृततिलतैलरक्तवस्त्रपक्वान्नानां प्राजापत्यञ्चरेत् । गोविक्रयनिन्दामाह यमः । "गवां विक्रयकारी च यावि रोमाणि यानि तु । तावद्वर्षसहस्राणि गवां गोष्ठे क्रमिर्भवेत्"॥ यच्च मनुनोक्तं सद्यः पतति मांसेन लाक्षया लवणेन च । त्र्यहेण शूद्रीभवति ब्राह्मणः क्षीरविक्रयीति, तन्निन्दातिशयार्थम् । गौतमः । "पशवः हिंसायोगे" अस्यार्थः यत्र विक्रीताः सन्तः पशवोहिंस्यन्ते तत्र तेषामप्यपण्यत्वम् । यानि चान्यानि गुरुतरप्रायश्चित्तबोधकवचनानि तानि बहुतरकालाभ्यासे समूहरूपाणि गुरुत्वं त्वत्यन्तापदि दोषाभावमाह पराशरः । "लवणं मधु मद्यं वा दधि तक्रं घृतं